

Mulighetsstudie

Fullskala museumsdrift på Frolands Verk

Knut Markhus

Denne mulighetsstudien setter en ambisjon om at Frolands Verk kan sies å være et museum i ordets rette forstand innen fem år. Ambisjonen er hentet ut av det som ligger i eksisterende planer, i kombinasjon med andre vurderinger. Mulighetsstudien vil vise at ambisjonen kan være realistisk, om de som kjemper for prosjektet, gjør det med stor styrke og seig utholdenhet.

Etter at Froland kommune overtok anlegget i 1998, har kommunen brukt et titalls millioner kroner på restaurering og vedlikehold. Viljen til å prioritere det økonomisk har medvirket til at verket er i bra stand. Frolands Verk ser ut til å ha en sterk posisjon i Froland generelt – som noe kjært i befolkningen, og noe kommunen har forventninger til. En enslig verksmester gjør det meste av jobben, men ikke helt alene. Fra frivillighetens side har Frolands Verks Venner i lange tider jobbet iherdig for verket, og er sammen med Froland Historielag med på å utvikle publikumstilbudet. Selv om det er mye god aktivitet i verket i dag, kan man ane en

utålmodighet: Det må skje noe mer! Vi vil ha et ordentlig museum! En slik utålmodighet kan være en stor styrke.

Mulighetsstudien bygger på flere dokumenter, blant annet:

- *Et godt varp 2014-2017 - Strategi for kulturminner og kulturmiljøer i Aust-Agder*, som «Ved å utvikle kulturarven og by på opplevelse, kunnskap, og historier knyttet til kulturminner, vil vi bidra til økt bevissthet, engasjement og vilje til å ta vare på og bruke kulturminner»
- Froland kommunes *Kommunedelplan for kultur og idrett 2017-2020*. Denne slår blant annet fast at «Anlegget framstår i dag som attraktivt, moderne, men samtidig pietetsfullt opprinnelig»
- *Froland kommune sin kulturminneplan 2021-2025* som bruker benevnelsen Frolands Verk kultursenter om kultursatsingen på verket, og setter mål om statlig finansiering og et besøkstall på 20 000 innen en tiårsperiode.
- *Utviklingsplan for Frolands Verk (2020)*, som sier at «Det er et historisk viktig og interessant sted, det er et veldig attraktivt

friluftsområde, og det benyttes til en rekke aktiviteter.» Men: «I dag vil nok fagfolk i museumsbransjen omtale verket som et kultursenter med interessante utstillinger i et historisk spennende miljø, men ikke som et «ordentlig» museum.»

- *Niels Henrik Abel – Den store matematiker* (2002), som utdyper Abels kobling til Frolands Verk.
- *Utstillingsidé Verdenshistorie på Vassmoen* (2020) som skisserer utstilling i andre etasje i Stallen. «En utstilling som vil fortelle hvilken enorm betydning begivenhetene i Froland ved inngangen til det 20. århundre fikk for verdens befolkning.»
- Mulighetsstudien *Frolands Verk – Et levende museum*, som ser på muligheter for å skape besøk, gjenbesøk og engasjement, lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt.

Det finnes altså planer, gode planer. Utvikling har også skjedd – men som utviklingsplanen sier, er det ikke naturlig å omtale Frolands Verk som er «ordentlig» museum. Hva legger vi i det? Eller: Hva må til for å kunne kalle seg et fullskala museum?

Et første sjekkpunkt er at virksomheten oppfyller den internasjonale museumsdefinisjonen. En ny versjon av ICOM sin museumsdefinisjon ble vedtatt i august 2022, og kan oversettes slik: *Et museum er en ideell, permanent institusjon i samfunnets tjeneste som forsker, samler, bevarer, tolker og stiller ut materiell og immateriell kulturarv. Åpent for publikum, tilgjengelig og inkluderende, fremmer museer mangfold og bærekraft. De opererer og kommuniserer etisk, profesjonelt og med deltakelse fra lokalsamfunn, og tilbyr varierte opplevelser for utdanning, glede, refleksjon og kunnskapsformidling.*

Med dette som rettesnor, kombinert med mål i utviklingsplanen, og med blick på hva som er en normal standard på norske museum, kan vi si at en fullskala museumsdrift på Frolands Verk vil innebære at dette er på plass:

- 1. Vedtekter, styre og driftsmodell.** Godkjente vedtekter og et fungerende og aktivt styre, sammen med en innarbeidet driftsmodell
- 2. Organisasjon.** En driftsorganisasjon, ikke nødvendigvis stor, men effektiv og faglig sterk

- 3. Finansiering.** Tilstrekkelig driftsfinansiering, hovedsakelig av offentlige midler og supplert av egeninntekter (men det vil fremdeles være behov for å bygge finansiering videre)
- 4. Arbeidsdeling eier/driftsorganisasjon.** En fungerende arbeidsdeling mellom kommunen og driftsorganisasjonen på FDV, med gode rutiner og faste møtepunkt
- 5. Planverk.** Et planverk i tråd med offentlige føringer (samlingsplan, sikringsplan, formidlingsplan, forskingsplan)
- 6. Samlingsforvaltning.** Oversikt over samlingene, med relativt stor grad av registrering/digitalisering, og tilfredsstillende oppbevaring
- 7. Profesjonalitet.** Profesjonalitet i driften, blant annet når det gjelder HMS, økonomistyring, internkontroll
- 8. Formidlingstilbud.** Et formidlingstilbud som gjør det aktuelt for besøkende å løse billett (utstillinger, omvisninger, aktiviteter)
- 9. Åpningstider.** Faste åpningstider. Minimum fem dager i sommersesongen. Resten av året ideelt noen dager fast åpent, eventuelt bare etter avtale

- 10. Besøk.** Et betydelig årlig besøkstall (fysiske gjester) som peker jevnt oppover, i tillegg til digitale brukere/gjester
- 11. Samarbeid lokalt.** Fellesprosjekt og samarbeid med andre aktører i lokalsamfunnet
- 12. Fagsamarbeid.** Samarbeidsordninger med større museumsmiljø, som de konsoliderte museene i Agder, Næs Jernverksmuseum og Norsk Industrierbeidermuseum
- 13. Forskning.** Deltakelse i forsknings- og kunnskapsutviklingsprosjekt
- 14. Innlemmet i museumsfamilien.** Medlemskap i Norges Museumsforbund og Norsk ICOM

Er det aktuelt å få dette til i løpet av fem år? Hvordan får man det drevet fram? Helt avgjørende er å ha et realistisk bilde av om det ligger gode nok kvaliteter i utgangspunktet: Bygningsmassen/anlegget, samlingene, historien.

Hva har vi?

Verket

Frolands Verk ble etablert rundt 1765 og var i drift som jernverk til 1899, da driften gikk over til skogbruk og sagbruk. Verket ble til som det siste jernverket i det som ble kalt Arendalsfeltet, kjent for sine rike forekomster av mellom annet jernmalm. Bygningsmassen etter jernproduksjonen på Frolands Verk er borte. Det som er igjen, er gårdsanlegget. Dette vil være den fysiske arenaen for et museum.

Hovedbygningen ble fredet allerede i 1927, og blir regnet som en av de gjeveste i sitt slag her til lands. Sammen med gårdsanlegget ellers, hagen og friluftsområdet rundt, har vi et attraktivt anlegg for museumsdrift. Det er rimelig kompakt, lett tilgjengelig for publikum, og byggene er alt i alt godt vedlikeholdt. De fysiske kulturminne kvalitetene ligger først og fremst i bygningsmassen og parkanlegget. Historiske gjenstander er det mindre av.

Selv om anlegget, og særlig hovedbygningen, har solid status som kulturminne, er det likevel et spørsmål om hvor unikt det er i en nasjonal sammenheng. Særlig med tanke på å oppnå statlig finansiering er det nødvendig at prosjektet tilfører noe nytt til det nasjonale museumslandskapet. Det er nok riktig å si at anlegget føyer seg inn i rekken av flere anlegg i

kategorien herregårder eller gårdsanlegg knyttet til industri. I noen grad stikker anlegget seg ut ved sin kompakte struktur, og den ypperlige parkutformingen ned mot Trevann. Også koblingen til tur- og rekreasjonsområdet rundt er en sterk kvalitet.

Froland kommune sin kulturminneplan virker realistisk når den ikke regner jernverkshistorien på Froland som unik i landssammenheng, men sier at den har regional betydning. Næs Jernverksmuseum i Tvedestrand har en sterkere posisjon som forteller av dette temaet, gjennom sitt godt bevarte produksjonsanlegg. Samtidig utfyller stedene hverandre. Mens Næs Jernverksmuseum legger hovedvekt på produksjonen, viser Frolands Verk hvordan det sosiale livet ved jernverket kan ha vært. Her ligger det til rette for et fint samspill.

Lokalt og regionalt har Frolands Verk nok å komme med som historieforteller om det sosiale livet ved et jernverk, i autentiske omgivelser. Men nasjonalt interessant blir det først når man legger til noen andre høyst spesielle elementer Frolands Verk kan by på. Ja, da kan anlegget faktisk ha internasjonal interesse:

Niels Henrik Abel

Unikt ved Frolands Verk er historien om Niels Henrik Abel (1802-1829), et verdensnavn innen matematikk. Alt midt i tenårene blir gutten fra Gjerstad erklært som et matematisk geni. Han går raskt i gang med studier, blant annet i København der han i 1823 treffer Christine Kemp. De forlover seg året etter.

Abel mottar flere stipender, som gir han mulighet til å oppsøke de ledende matematiske miljøene i Europa. I Berlin treffer han ingeniøren August Leopold Crelle, som innlemmer Abel i byens forskermiljø. Crelle starter på denne tiden det matematiske tidsskriftet Crelle's Journal, der Abel får publisert det meste av sine verk. Abels

arbeider gir tidsskriftet ry som et av de ledende i Europa innen matematisk forskning.

I 1827 har Abel opplevd motgang i en periode. Gjennom familie og kjente skaffer han forloveden post som guvernante hos familien Smith på Frolands Verk. Etter dette kommer Abel til verket flere ganger, og også ved jul 1828. Nå blir han alvorlig syk, og gradvis verre gjennom julehøytiden.

6. januar skriver Niels Henrik Abel sitt siste matematiske arbeid, fra «Bukkerommet» i tredje etasje på Frolands Verks hovedhus. En annen stor matematiker, professor Gösta Mittag-Leffler, betegnet senere denne dagen som en viktigere dag for vitenskapen enn keisere og kongers fødedager og nasjoners merkedager. Men for Niels Henrik Abel er tiden snart ute. Etter 12 ukers sykeleie dør han i Bukkerommet, 6. april 1829. 28. april blir han begravet ved Froland kirke.

Mange vil ha en bit av Niels Henrik Abel. Gjerstad kommune har AbelSenteret på Brokelandsheia, med forelesningssal og en permanent utstilling om matematikeren. Den

årlige Abelkonkurransen ble etablert i Froland, men drives nå av NTNU i Trondheim. Abelprisen blir delt ut av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. Det fins Abel-skulpturer en rekke steder i Norge. Navnet hans og teoriene hans lever sterkt i vitenskapelige miljøer over hele kloden.

Niels Henrik Abels barndomshjem på prestegården i Gjerstad finnes ikke lenger. Av eksisterende kulturmiljø er det Frolands Verk Abel var tettest knyttet til. Her dyrket han kjærligheten gjennom sine siste år. Her skrev han sine avsluttende og banebrytende matematiske verk. Her døde han, og ble begravet like ved.

Det er all mulig grunn til å løfte den formidlingen av Abel som allerede i lang tid har foregått på Frolands Verk. Skulpturen i hagen markerer den sterke koblingen, og det autentiske Bukkerommet er et fortettet høydepunkt – nesten som en helligdom å regne for de mange som beundrer og er inspirert av matematikeren. Det foregår arrangementer, og finnes en nøysom Abel-utstilling. Men potensialet er langt større. Noen formidlingstiltak, som immersiv film, er nevnt i denne studien. Mange flere muligheter

finnes, som teater eller kanskje en matematikk-sommerskole? Mye kan med fordel utvikles i samarbeid med andre fagmiljø. Ved å gripe Abel-temaet med stor kraft og høy kvalitet blir Frolands Verk noe langt viktigere å bruke ressurser på.

Vassmoen - Birkeland – Eyde

Den neste historien Frolands Verk kan ta hevd på, har også internasjonale dimensjoner. Koblingen til verket er svakere enn ved Abel, men det er god grunn til å si at Frolands Verk er det naturlige stedet å formidle det som er en underkommunisert norsk bit av verdenshistorien: Konstruksjonen av «lysbueovnen» i 1905, som gjorde det mulig å produsere kunstgjødsel. Dette teknologiske gjennombruddet skjedde på Vassmoen forsøksstasjon på Evenstad i Froland.

Bakteppet var global hungersnød. Verden maktet ikke å øke matproduksjonen i takt med folkeveksten. Det er nesten surrealistisk at vesle Froland skulle bli arena for hendelser som medvirket til å snu situasjonen. En krets sterke og svært kompetente personer, alle knyttet til

Arendal, utgjorde persongalleriet i det norske initiativet. Ingeniør og industribygger Sam Eyde var nøkkelfiguren, fysikkprofessor Kristian Birkeland den geniale oppfinneren. Statsmann og bedriftsleder Gunnar Knudsen var med på å berede grunnen, og kraftpioner Ragnvald Blakstad kunne bidra på energisiden.

Det handlet om å finne en prosess for å trekke nitrogen ut av luft for å skape kunstig gjødsel. Etter noen mislykkede forsøk i Kristiania ble forsøksvirksomheten flyttet til Vassmoen der Evenstad kraftstasjon kunne levere tilstrekkelig energi. Det var et internasjonalt kappløp, og det er av de største triumfene i norsk industrihistorie at Norge vant. Suksessen med lysbueovnen ble grunnlaget for at Sam Eyde etablerte Norsk Hydro (i dag Yara)– og det vesentlige: mennesker verden rundt ble reddet fra sultedøden.

Vassmoen forsøksstasjon er borte, gjenstander fra aktiviteten der finnes heller ikke. Noen få foto er det eneste som konkret viser oss anlegget og hva som rørte seg. Men hendelsene og utviklingen er godt dokumentert. Det er en del av lokalhistorien, og samtidig verdenshistorie.

Med sin nære beliggenhet til Vassmoen er Frolands Verk en riktig plassering for en utvidet museumsformidling om det som skjedde der 1904-1906. Froland kommune legger press på seg selv ved å sette dette målet i kulturminneplanen: «Formidle historien om Frolands rolle i etableringen av Norsk Hydro som en lokal forpliktelse av nasjonal og internasjonal betydning.» Og med denne historien i porteføljen kan man ane konturene av et Frolands Verk som er sentralt og viktig i en norsk museumssammenheng.

Metode

Men hvordan henger delene sammen? Et gårdsanlegg som forteller om det sosiale livet ved et jernverk. Historien om Niels Henrik Abel. Verdensbegivenhetene på Vassmoen. Og for den del kan vi føye til andre elementer fra Frolands historie, som styrker summen – men som også utvider spriket. Uansett, å lage en glimrende komposisjon av høyst ulike ingredienser er i utgangspunktet en drømmeoppgave. Det skjer stadig i andre disipliner, bare tenk på kokkekunsten eller i komposisjonen av musikk. Det er nettopp ulikheter man fører sammen, og får til å fungere som en ny helhet. Dette bør være metoden for Frolands Verk.

For å illustrere kan vi se til Kistefos på Jevnaker. Dette museet kombinerer et antikvarisk bygningsmiljø med moderne kunst i form av skulpturer plassert i kulturmiljøet, og skiftende kunstutstillinger i spennende nybygg. Utgangspunktet er den historiske samlingen etter A/S Kistefos Træsliberi, med bygninger, maskiner og inventar. Historien om dette blir fortalt, men vevd sammen med kunstopplevelser der verkene er skapt av

internasjonale kunstnere. Museet har blitt utviklet over tid, og trolig har tilfeldigheter spilt inn. Men det ser likevel ut som det finnes en generalplan, der man har tenkt landskap og logistikk, tilgjengelighet og lekne grep, vekting mellom antikvariske elementer og de nye som kommer fra helt andre univers. Det handler om komposisjon.

Man kan spørre: Hva har indiske Anish Kapoor sin stålkonstruksjon C-Curve med det knirkete produksjonsinventaret i tresliperiet å gjøre? Et raskt svar kan fort være – ingenting. Men det er et forhastet svar. For alt henger selvsagt sammen, om vi ser nøye etter. Og om vi ikke trenger å se eller lete etter sammenhenger, kan de ulike elementene i hvert fall spille opp mot hverandre, og styrke hverandre.

Uten kunsten kunne Kistefos ha vært et bra teknisk-industrielt museum, men neppe noe som var spesielt iøynefallende i nasjonal sammenheng. Det er den fint vektete kombinasjonen med de nye kunstneriske elementene som gjør Kistefos til, i mange sine øyne, et ekstra godt museum.

Tilbake til Frolands Verk. Der er det i grunnen ikke så krevende å se sammenhenger mellom de ulike elementene. Det er noen felles årer å bygge en helhetlig opplevelse langs. Sam Eyde og Niels Henrik Abel var både like og ulike. De levde til ulike tider, begge fikk utrettet store ting i hver sin epoke, innen ulike samfunnsfelt. Forskjellige spørsmål melder seg. Hvor viktige var Eyde og Abel – egentlig? Og hva var det som drev dem? Var det å skape en bedre verden, eller var det egen vinning og suksess? Abel var en teoretisk begavelse fra ung alder, Sam Eyde var ikke skoleflink. Hvordan utnyttet de sine talent hver på sin måte? Hvordan hadde de fungert i dagens skolesystem? Og det er noe interessant med å fundere på hvordan de interagerer med lokalsamfunnet, om de i det hele tatt gjorde det. Visste frolendingene om hva Eyde og Birkeland drev på med? Hadde de peiling på hva som bevegde seg inni Abel sitt hode? Og tålte de Ragnvald Blakstad sin egenrådighet? Var de engasjert i Gunnar Knudsens kamp for fossekraften både i storting og regjering? Hvilken rolle spilte Froland og frolendingene? Og hva med Christine Kemp, hvilken skikkelse er vel ikke hun? Kammerset hennes finnes intakt i tredje etasje, like i nærheten av Bukkerommet

Konsept

I det som finnes av planer og skisser til nå, er det tenkt at det skal lages nye utstillinger om både Abel og Vassmoen. Denne mulighetsstudien foreslår å tydelig bygge museumskonseptet som en helhet, der de ulike temaene og fortellingene er tvinnnet sammen. Det betyr ikke at det ikke kan finnes for eksempel utstillinger eller filmer som er dedikert til Abel, til Vassmoen, til Kemp, osv. Men de ulike elementene bør snakke sammen, det må legges flid i å bygge bro mellom dem.

Tanken bak et slikt grep er at historien ikke er isolerte episoder. Ulike kapitler er avhengige av hverandre, hendelser påvirker hverandre. Det er både nyttig og interessant å få frem sammenhengene, og finne røde tråder. Om Frolands Verk får til dette på eksemplarisk vis, kan det gi ekstraordinære opplevelser – og oppdagelser. Konseptet bør fokusere på å gi opplevelser, mer enn å tenke opplæring. Resultater som læring og dannelse sitter

ofte best når de kommer fra opplevelser som gjør inntrykk. Dette bør altså ligge fremst i pannebrasken i utviklingen av museet, og alltid med solid faglighet som fundament.

Mulighetsstudien *Frolands Verk – Et levende museum* foreslår et konsept med personale, omvisere og sesongansatte i bekledning typisk for en valgt periode, der man formidler historien gjennom iscenesettelser. Dette er eksempel på en formidlingsform som er mulig å bruke, og som kan stå på listen over ulike aktuelle tiltak, sammen med utstillinger, film, lydkulisser, eksperimenter, osv. Utviklingsplanen for Frolands Verk peker på en mengde ulike muligheter, som kan legges til her. Det er naturlig at de ansatte som skal forme museet videre, får anledning til å velge formidlingsformene og skape en helhet. En del forslag og ideer kommer videre i mulighetsstudien. Men å gå langt i å velge enkeltkomponenter nå, og for eksempel finplanlegge en konkret permanent utstilling, kan føre til fragmentering. Midlertidige publikumstiltak derimot, bør være aktuelt for å få progresjon i utviklingen.

Behov for bygningsmessige endringer?

I enkelte planer for Frolands Verk legger man opp til at det skal bygges et nytt og større formidlingsbygg på området. Denne mulighetsstudien foreslår at man ikke fokuserer på dette. Det er mye godt areal tilgjengelig i det opprinnelige anlegget. Om man planlegger deler av formidlingen inn i hypotetiske arealer, står man i fare for ikke å lage et fullstendig konsept i det som er dagens situasjon – og som egentlig har potensial til å bli omfangsrikt og innholdsrikt nok. Derfor bør planleggingen handle om en maksimal og kreativ utnyttelse av dette arealet, med bare noen mindre bygningsmessige grep.

Frolands Verk er en gruppe av i all hovedsak atskilte bygg. Når disse skal betjenes, og oftest bare ha tilgang med billett, er det en utfordring at hvert bygg har hver sin dør og er krevende å ha kontroll på. Det vil være stor gevinst i å koble bygg slik at de har en felles inngang/utgang. Stallen er det bygget som peker seg ut som best egnet til resepsjon med kafé og museumsbutikk. Her er det også gode arealer for publikumstilbud

i andre etasje. Disse kan med fordel åpnes opp mer enn i dag, ved å fjerne hele eller deler av den langsgående veggen, og ved å åpne taket opp til mønet. Et annet og noe mer drastisk grep er å koble Stallen med Vognskjulet, med et enkelt mellombygg/bro. Da får man utvidet det sammenhengende publikumsarealet betraktelig. Ideelt sett er begge etasjer i begge byggene koblet sammen, med universell utforming.

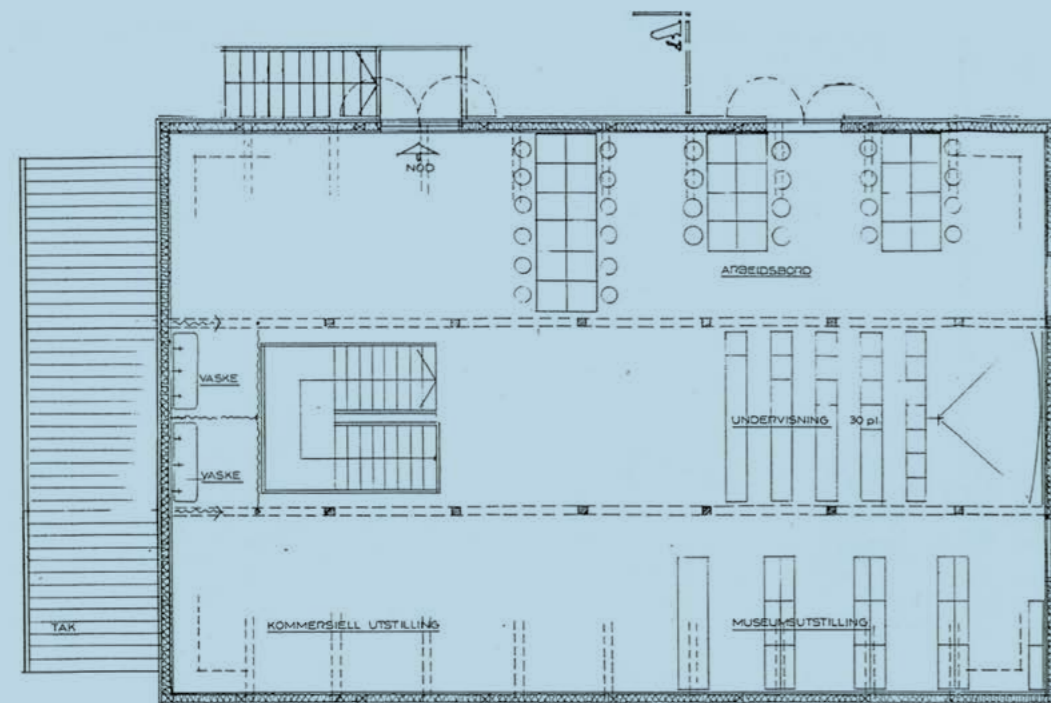
En viktig grunn til å koble sammen bygg på denne måten er å kunne bemanne mest mulig publikumsareal med færrest mulig ansatte. Man må regne med at ansatte er et knapphetsgode, og gjennomgående planlegge logistikk/publikumsflyt ut fra dette.

For noen vesentlige bygg på området vil det ikke være aktuelt med fysisk sammenkobling. Både Hovedhuset og Bryggerhuset vil måtte være sine egne soner, og åpning/bemanningsressurser som finnes. I dag disponerer Venneforeningen Bryggerhuset, og det er godt mulig at dette er en god løsning i lang fremtid. Men bygget ligger så sentralt i

tunet at det bør være premiss at det skal inngå i det ordinære publikumstilbudet. Hovedhuset er fredet og et sart bygg, der det i utgangspunktet er mest naturlig å tenke omvisninger, altså at det ikke er fri tilgang her for publikum. Men det kan være en mulighet å tenke deler av første etasje som areal for administrasjon. Å kunne by fram det staselige kontoret der som kontor for museumslederen, kan gi et rekrutteringsmessig fortrinn.

Frolands Verk bør kunne utvikles vesentlig med bare mindre bygningsmessige endringer, som i tillegg til publikumsflyt er begrunnet i universell utforming/HMS. Å sette opp en kostnad på dette nå er prematurt – det må gjøres en del valg før man henter inn priser som er verdt å basere seg på. Hovedarbeidet når det gjelder bygningsmassen er å holde oppe et godt vedlikehold.

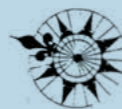

2. ETASJE

AREAL = 198 m² (netto)

- Avdeling for undervisning av kursdeltagere
Plass til 30 personer.
- Utstilling av mineraler, info-materiale og litteratur.
- Utstilling av stein og produkter som fremstilles av norske produsenter.
- Avdeling for finbearbeiding av stein, monterings- og mosaikkarbeide.
Arbeidsbenker med utstyr for plass til ca. 30 personer.

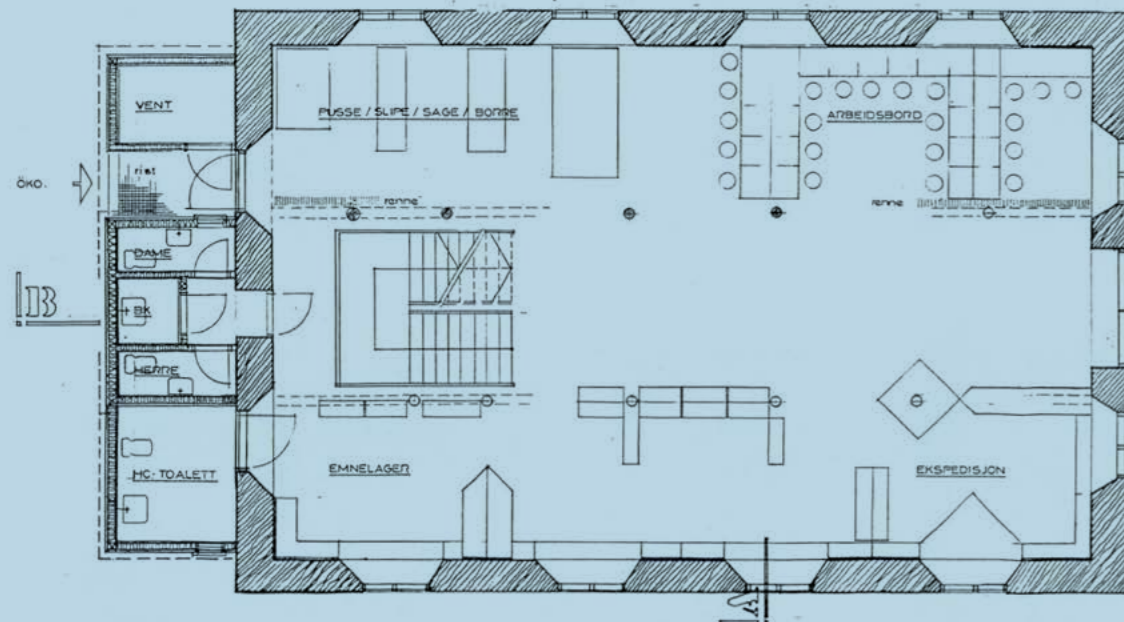

1. ETASJE

AREAL = 108 m² - TILBYGG 12 m² (netto)

- Verksted med utstyr for alle grove arbeidsoperasjoner i stein samt arbeidsbenker med utstyr for finbearbeiding.
Plass til 20 deltagere.
- Selvbetjeningslager av råstein og emner.
- Selvbetjeningslager av komponenter og materialer som kan brukes for å lage ferdige gjenstander.
- Ekspedisjon og utsalg av mineraler og ferdige produkter.
- Byttebørs for mineraler.
- Toaletter.

Froland Bygningsråd

Fullskala museumsdrift på Frolands Verk – dette må være på plass:

Innledningsvis stod 14 punkt for hva Frolands Verk bør levere på for å kunne bli regnet som et museum i vanlig forstand. Videre kommer en utdyping av disse punktene, med mer konkrete forslag til løsninger.

1. Vedtekter, styre og driftsmodell

For at Frolands Verk skal kunne kalles et fullskala museum, må det ha godkjente vedtekter og et fungerende og aktivt styre. Vedtektene slår mellom annet fast hvilken type organisasjon museet er, hvordan det forholder seg med eierskap og hvilken driftsmodell som brukes.

Froland kommune er eier av eiendommen med inventar, og det er naturlig at man ikke endrer på dette. Kommunen kan også stå for drift, men med tanke på å søke medfinansiering av driften kan det være en fordel å ha en atskilt driftsorganisasjon. Det vil gi en friere posisjon å jobbe ut fra, og man vil trolig møte flere åpne

dører. Ikke minst med tanke på armlengdes avstand-prinsippet ville det være en fordel å ha en selvstendig driftsorganisasjon. Det er et avgjørende poeng for museum å stå stødig på egne faglige ben i arbeidet for sitt formål. ICOM sine museumsetiske retningslinjer sier:

Prinsippet om faglig integritet og armlengdes avstand gjelder for alle typer samarbeid, uavhengig av om finanseringen er offentlig eller privat. Eierinteresser, økonomiske og politiske interesser må ikke gå på bekostning av museets uavhengighet og faglige integritet.

En organisasjon for Frolands Verk kan være et aksjeselskap, eller det som ofte er valgt for museum: en stiftelse. I og med at Frolands Verk ikke skal drives ut fra økonomiske formål, men formål av en kulturell/ideell/samfunnsbyggende karakter, er det naturlig å holde en knapp på å opprette en stiftelse. En slik har ingen eiere og heller ikke medlemmer med egne rettigheter i organisasjonen. Det betyr at stiftelsen er et selveiende rettssubjekt.

I en slik organisasjon er den viktigste oppgaven å gjennomføre formålet. De som sitter i styret, skal der kun representere stiftelsen og ha stiftelsens beste for øye. I styresammenheng skal eksempelvis en styrerepresentant hentet fra kommunen, ta av seg kommunehatten og på Frolands Verk-hatten. Alle vedtak som blir fattet i stiftelsen, må være i formålets interesse.

Det er verken nødvendig eller åpenbart gunstig at det er stifterne eller de største økonomiske bidragsyterne som bekler de fleste styreplassene. Ved å ha flest mulig «frie» styreplasser, er det lettere å sørge for at styret har sterkest mulig relevant kompetanse. Likevel vil det være naturlig at Froland kommune har en fast styreplass, kanskje også Agder fylkeskommune.

Disse to sistnevnte bør være blant stifterne. For å gi stiftelsen tyngde fra start, er det nyttig å ha med aktører både fra academia, næringsliv og kulturlivet ellers. Eksempler kan være Frolands Verks Venner, Froland historielag, Universitetet

i Agder, Det Norske Videnskaps-Akademi (Abelprisen), Arendals Fossekompani, Norsk Hydro/Yara.

2. Organisasjon

Gode ansatte er en forutsetning for et veldrevet museum, for det er de ansatte som er hjertet og pulsen i museet. Derfor må Frolands Verk sko seg med trygge og motiverte medarbeidere, som har riktig kompetanse.

Lønnskostnader er normalt den største utgiftsposten totalt. Det vil være helt avgjørende å holde lønnskostnadene så lave som mulig, og spesielt vil det være et press på dette i oppbyggingsfasen. Frolands Verk kan komme langt uten en stor driftsorganisasjon, også på sikt. Det må likevel være kvalitet i driftsorganisasjonen, med en tydelig ledelse internt og eksternt. Et fullskala museum må ha mer enn én ansatt, som er situasjonen i dag. En forsiktig start kan være at lederen, som bør ha høy kulturfaglig kompetanse, får med seg to/tre ansatte som har hovedoppgaver innen formidling/besøks håndtering, samling/kunnskapsutvikling og FDV (forvaltning,

drift, vedlikehold). Økonomi/regnskap kan med fordel settes bort til eksternt firma, og håndverkstjenester/teknisk fagarbeid kan bli tatt hånd om gjennom rammeavtaler. I sesong må det engasjeres ekstra mannskap for publikumshåndtering/vertskapsfunksjon.

Naturligvis vil inntektene avgjøre når og hvor mange man kan ansette. Det er alltid aktuelt å knytte til seg frivillige, men man skal være forsiktig med å basere ordinær drift på frivillig mannskap. Frivilligheten vil normalt ikke være gratis arbeidskraft, men heller ta seg av sine egne prosjekt som kan inngå i totalkonseptet. Frolands Verk må altså komme der at det er økonomi til å ha folk på lønnslisten. En leder først, og så raskt som mulig de andre nødvendige nøkkelpersonene.

3. Finansiering

Et museum som dette vil måtte hente driftsfinansieringen sin hovedsakelig fra det offentlige (normalt utgjør dette 60-75% av de totale inntektene i norske museer). Målet må være at alle tre forvaltningsnivå er med. I utgangspunktet bør man regne med at staten

ytter over 50% av de offentlige driftstilskuddene, og at fylkeskommunen og kommunen matcher hverandre i dekingen av resten – en 60-20-20-fordeling kan være et mål.

Det er å forvente at det tar tid å oppnå fast driftstilskudd over statsbudsjettet, og det er også å merke seg at mange museum drives uten dette. Av de 106 museene i den nasjonale museumsstatistikken for 2021, mottok 69 driftstilskudd fra Kultur- og likestillingsdepartementet. De andre er blant annet kommunale museum, universitetsmuseum og museum med støtte fra andre departement.

Trolig er det nødvendig for Frolands Verk å gå de neste skrittene uten fast statlig driftsstøtte, og tilpasse driften til det som må være på plass: driftstilskudd fra kommune og fylkeskommune, prosjektstøtte og egeninntekter. Den statlige museumspolitikken legger til grunn at museene har planer for å utvikle inntektskildene med sikte på å øke egeninntektene. Om museet helt fra starten har en relativt stor del egeninntekter (billetter, kafé, butikk, utleie), vil det være positivt på mange vis, også i arbeidet med å skaffe

offentlige tilskudd. Om man også kan oppnå økonomiske bidrag fra næringslivet (sponsing, prosjektsamarbeid), vil det støtte opp på samme måte. Både Abel og Vassmoen-historien er tema som bør ha god klang i deler av næringslivet.

Grunnleggende er det viktig å ha disiplin på økonomistyringen, og tilpasse drift og satsinger de økonomiske forutsetningene. Det må være samsvar mellom mål og de økonomiske rammene. I utgangspunktet bør investeringer ikke lånefinansieres.

Å sette opp et driftsbudsjett på nåværende tidspunkt er en usikker øvelse. For å illustrere en mulig virkelighet noen år fram, kan det likevel være nyttig med et oppsett som bygger på tall fra andre museer av lignende størrelse. Dette er et forsiktig budsjett, der utgangspunktet er at Frolands Verk ikke mottar driftsmidler fra staten på dette tidspunktet, men mer sannsynlig prosjektmidler.

Eksempel på budsjett 2027/28/29

Driftsinntekter	
Billettinntekter	200 000
Utleie/salgsinntekt	800 000
Driftstilskudd kommune/fylke	3 000 000
Andre tilskudd/prosjektmidler	900 000
Totalt	4 100 000

Driftskostnader	
Varekostnader	200 000
Lønn	2 700 000
Honorar	100 000
Kontorkostnader	50 000
Reise	50 000
Markedsføring	100 000
Utstillinger	300 000
Vedlikehold	500 000
Diverse	100 000
Totalt	4 100 000

4. Arbeidsdeling eier/ driftsorganisasjon

En bruksavtale mellom Froland kommune og driftsorganisasjonen kan regulere ansvar og gjensidige forpliktelser. En modell kan være at kommunen har ansvar for vedlikehold og mindre reparasjoner/rehabilitering utvendig, og driftsorganisasjonen tilsvarende innvendig. Større tiltak eller investeringer må avklares i fellesskap.

Det bør utarbeides plan og rutiner for FDV i samarbeid mellom driftsorganisasjonen og kommunen v/ teknisk etat. Der kan driftsorganisasjonen ha ansvar for oppfølging og gjennomføring innvendig, Froland kommune utvendig. Det bør være regelmessige FDV-møter mellom de to partene.

I en slik modell vil kommunen ha en vesentlig rolle, som eier og med de forpliktelser kommunen har tatt på seg. På et spørsmål om hvilken type organisasjon dette museet er, vil svaret likevel være at det er en stiftelse (om man går for denne organisasjonsformen). Normalt vil det arte seg slik at det er driftsorganisasjonen som er museet. Det er disse initiativene, planene og utviklingen kommer fra. Eieren vil ligge i bakgrunnen, som et fundament for museet.

5. Planverk

Det er nyttig med et solid planverk, og ofte vil det også være forventninger om dette fra offentlige nivå som yter tilskudd. Et fullskala museum vil normalt ha både en overordnet strategisk plan, og temaplaner som samlingsplan, sikringsplan, formidlingsplan og forskningsplan. For å orientere seg i hva som er gjengs standard, kan det være praktisk å se til skjemaene for søknad og statistikk til Kultur- og likestillingsdepartementet, og til vurderingene i Kulturdirektoratet sin museumsstatistikk.

Planene bør beskrive hovedutfordringer og mål, strategier og tiltak for å nå målene, konsekvenser for bruk av ressurser og nødvendige prioriteringer. Det kan nok fremstå som en stor oppgave å produsere et slikt planverk, men det er fullt mulig å starte med korte, punktvis versjoner som kan utvikles videre etter hvert.

6. Samlingsforvaltning

Forvaltning av samlingene er en grunnpilar i museumsarbeidet, og med samlinger mener vi både gjenstander og bygg/anlegg. Museenes samlinger skal sikres og bevares best mulig for ettertiden og gjøres tilgjengelig for publikum og for forskning.

Frolands Verk må ha ambisjon om ganske raskt å oppnå oversikt over samlingene, med stor grad av registrering/digitalisering, og tilfredsstillende oppbevaring. Størstedelen av samlingene her vil tilhøre kategorien kulturhistorisk. I og med at samlingene ikke er svært omfattende, heller ikke gjenstandssamlingene, har Frolands Verk mulighet til å legge seg høyt på skalaen for god samlingsforvaltning. Da har man også et gunstig

utgangspunkt for å drive en sunn og oversiktlig innsamlingsaktivitet. Når utgangspunktet er så godt som her, kan et sideprosjekt i ordning og registrering av samlingene være å koble på et immaterielt nivå gjennom video, med utfyllende kunnskapsoverlevering og -formidling.

7. Profesjonalitet

Det primære målet med museumsreformen tidlig på 2000-tallet var å skape sterkere museumsfaglige institusjoner som kan gå aktivt inn i de mange utfordringene i museenes samfunnsrolle. Profesjonalitet var og er et nøkkelord, og skal gjennomsyre hele museumsdriften. Det vil være en stor vinning for Frolands Verk å ha gode rutiner og en generell

orden under oppbyggingen av museumsdriften. Det motsatte, slendrian og lettvinde snarveier, kan feste seg og bli en del av bedriftskulturen. Også i en liten museumsorganisasjon gjelder arbeidsmiljølov, krav til internkontroll og forventninger om universell utforming. Brannrutiner skal være på plass, vernerunder innarbeidet, kildesortering av avfall på stell. Alt arbeid skal foregå innenfor de rammene ICOM sitt museumsetiske regelverk setter, det vil alltid være en basis. Frolands Verk bør leve opp til alt dette for å kunne regnes som et ordentlig museum.

8. Formidlingstilbud

Formidling er hovedkoblingen mellom museene/museumsinnholdet og publikum, og er den delen av museumsarbeidet der man kan si at bare fantasien setter grenser for hvilke grep man kan ta. Formidling kan blant annet være utstillinger, tekster, filmer med og uten lyd, bare lyd, omvisninger, ekskursjoner, teater, pedagogiske program til barn og unge, nettbaserte opplegg, ulike arrangementer. Det digitale universet åpner opp for bruk og utvikling av alt fra apper og podkaster til digitale omvisninger

og arrangementer. Kunstig intelligens er på full fart inn som et spennende hjelpemiddel. Et nytt museum har et vell av muligheter, og organisasjonen bør stille med et åpent og nysgjerrig sinn.

Som i andre museum er det vesentlig for Frolands Verk å definere målgruppene sine. Det ligger i sakens natur, og også i tidligere skisser og i utviklingsplanen, at barn og ungdom er en viktig målgruppe, kanskje den viktigste. Den internasjonale museumsdefinisjonen legger opp til dette, jf. formuleringen om at museer *tilbyr varierte opplevelser for utdanning, glede, refleksjon og kunnskapsdeling*. Uten at museene er klassifisert som utdanningsinstitusjoner, er de viktige partnere i det å lære opp og utdanne den oppvoksende slekt. Men – selv om de ofte orienterer seg etter skolens læreplaner – står museene velsignet fritt i hvordan de bidrar. De kan i stor grad spille på lyst, glede og opplevelse, og det kan de gjøre for publikum i alle aldre.

Som nevnt tidligere, er det naturlig at det er de ansatte i museumsorganisasjonen som planlegger formidlingen i detalj. På det tidspunktet man anser Frolands Verk som et

fullskala museum, må slikt være vedtatt i en formidlingsplan, og en god del av tiltakene være i drift. Det handler om at det må finnes formidlingstilbud av et visst volum og en god nok kvalitet for at folk skal oppsøke museet, og etterpå konkludere at opplegget var verdt turen og inngangsbilletten.

I den videre etableringen av et slikt formidlingstilbud vil det være fornuftig å konsentrere dette slik:

1. Stallen

Resepsjon, kafé, museumsbutikk, toalett, i første etasje. Interaktiv utstilling i andre etasje, med utgangspunkt i Niels Henrik Abel og Vassmoen-historien. Dagens Løvland-utstilling kan være en del av tilbudet inntil videre, med noen oppjusteringer.

2. Vognskjulet

Interaktiv utstilling i andre etasje, med utgangspunkt i Niels Henrik Abel og Vassmoen-historien. Utdyping av samme tematikk i første etasje, men med andre grep som f.eks. immersiv filmopplevelse (film på flere flater, gulv, vegger, tak). Her kan det etableres en black box-scene, som gir mulighet til en rekke ulike

formidlingsprosjekt/arrangementer. Som nevnt, vil det være en stor fordel å koble Stallen og Vognskjulet fysisk sammen, slik at inngang til alle arealene blir fra resepsjon i Stallen.

3. Hovedhuset

Primært legge dette til rette for omvisninger, og også digitale opplevelser av bygget og historiene det kan fortelle. Dagens Abel-utstilling og Venneforeningens utstilling i første etasje kan med fordel demonteres og gjøres om til en digital utstilling. Det bør legges opp til å ha en ypperlig omvisning i huset, med vekt på Abel og Kemp (en variant av denne kan også gjøres digital). Det vil være best om de delene av huset der publikum beveger seg, fremstår som mest mulig autentiske, og fortrinnsvis ført tilbake til en definert periode, gjerne første halvdel av

1800-tallet, som utviklingsplanen foreslår. Utleie av hovedsalene til selskaper/arrangement bør man fortette med og utvikle, under premis av at slitasjen på bygget ikke blir for stor.

4. Uteområdet/parken

Dette er et område der det er naturlig med fri tilgang for publikum, og der første bud er å holde det ryddig og rent og godt vedlikeholdt, noe som i seg selv krever ressurser. I den grad museet har kapasitet til det, kan det legges opp til formidlingstiltak i form av lyd, tekst-/fotooppslag (ev. med QR-koder for supplerende digitale opplevelser), kunstneriske elementer. I tillegg vil området være arena for arrangementer.

Om vi legger til grunn at museet i et femårsperspektiv er en organisasjon med få ansatte, er det ikke realistisk å få på plass mer enn dette. Ikke usannsynlig tar det mer enn fem år å ha alt ferdig. Er det likevel mulig å gi publikum et rikere tilbud enn det som er nevnt i de fire punktene? Nøkkelen kan i så fall være å slippe til andre aktører. Venneforeningen vil være den mest åpenbare, med sin jevne og kraftfulle innsats for Frolands Verk allerede. En fornyet avtale om at venneforeningen har hånd om Bryggerhuset, kan innbefatte

at huset er tilgjengelig for publikum, med et formidlingstilbud i form av f.eks. utstilling – og at venneforeningen har regien i driften av tilbudet. Lillestall kan gjerne huse en leietaker som driver med tradisjonshåndverk og som kan by dette frem for publikum, og man kan vurdere om lignende aktivitet kan fungere i Stolpehuset. Om Froland Historielag kan komme aktivt inn i areal på verket, bør det knyttes publikumsaktivitet til en leie-/bruksavtale. Praksisen med brukmarked på verket vil være positivt å fortsette, hånd i hånd med museumsdriften. Som utviklingsplanen sier, bør også museet fungere sammen med funksjoner som rekreasjon og friluftsliv som foregår i området. Utleie av lokaler for arrangement og møter, som i dag foregår i flere bygg, bør også utvikles videre.

Frolands Verk må ha en viss digital formidling, inkludert oppegående hjemmesider med praktisk informasjon om museet. Noen konkrete digitale formidlingstiltak er nevnt i mulighetsstudien: digital omvisning i hovedhuset og en digital Abel-utstilling. Slike tiltak kan også presenteres på eksterne plattformer, som digitaltmuseum.no

Når det gjelder formidling, er det på sin plass med en påminning om krav til universell utforming, som FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne definerer slik: «Med universell utforming menes utforming av produkter, omgivelser, programmer og tjenester på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpasning og en spesiell utforming.» I følge Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven) har «offentlige og private virksomheter rettet mot

allmennheten plikt til universell utforming av virksomhetens alminnelige funksjoner.» Dette er viktig å ha med seg i all utvikling av Frolands Verk. Unntak blir gitt, f.eks. for å respektere et vern av kulturminner, men man skal hele tiden forsøke å oppnå en fullstendig universell tilgang.

9. Åpningstider

Utviklingsplanen sier at verket på sikt bør ha faste, helårs åpningstider – og dette er noe man normalt forventer av et museum. Nå finnes det rett nok solide museum som ikke har faste åpningstider utenom sommersesongen, og slik kan det også være for Frolands Verk i en oppbyggingsfase. Det kan fremdeles være et godt tilbud til barnehager, skoler og andre grupper i perioder der museet ikke er fast åpent. Målet bør likevel være å ha faste, helårs åpningstider slik utviklingsplanen sier, minimum fem dager i sommersesongen, eventuelt noe mindre resten av året. Tilgjengelighet er nøkkelordet. Jo rausere åpningstider, jo mer tilgjengelig museum. Men her må det presiseres at et museum også kan ha formidling og besøk uten at anlegget fysisk er åpent. Uteområdet ved Frolands Verk kan ha en fri tilgang alle dager

døgnet rundt, og det bør også finnes mulighet for digitale opplevelser av Frolands Verk og innholdet der.

10. Besøk

Å arbeide for høye besøkstall bør ligge i ryggmargen på de museumsansatte. Et museum blir i noen grad målt på besøkstall av offentlige finansieringskilder, men motivasjonen bør først og fremst ligge i organisasjonen selv. Det gir inntekter, og det viktigste: Om man føler at man har noe godt og viktig å fortelle, vil man fortelle det til flest mulig.

Det er ikke gitt at det er nyttig å sette konkrete tall som mål for besøksutviklingen. Poenget er å jobbe utholdende og godt, og så vil resultatene komme – altså at man som en idrettsutøver har fokus på arbeidsoppgavene, og ikke tenker for mye på resultatlisten underveis. Om man likevel skal sette et tall som mål fem år frem, kan 10.000 fysiske gjester i året virke som et sunt utgangspunkt. Det er viktig å huske på at ulike typer arrangement gir store utslag i besøkstallet for mange museum. I tillegg blir det stadig mer viktig å anerkjenne digitale brukere/gjester.

11. Samarbeid lokalt

Samarbeid vil være kjernen i oppskriften for å få til et godt museum på Frolands Verk. Hvor sterkt verket er koblet til lokalsamfunnet, vil i stor grad avgjøre hvor mye liv det er i anlegget. Det hender at utvikling og profesjonalisering av museum fører til at man mister kontakt og samspill med frivilligheten, et fenomen som særlig meldte seg ved en del museumskonsolideringer. Frolands Verk må legge flid i at det motsatte skjer - at samarbeidet med venneforeningen, historielaget og andre frivillige organisasjoner styrkes. Det samme gjelder parter som kommunen (særlig skole/barnehage), reiselivet, andre kulturoperatører lokalt.

Samarbeidet trenger ikke å handle om økonomi, men like mye nettverksbygging, sosialt arbeid, publikumsutvikling, felles oppgaveløsning. I noen tilfeller kan samarbeidet være løst avtalt og spontant, i andre tilfeller har det langsiktig perspektiv og er organisert gjennom avtaler. Under det hele ligger at museumsorganisasjonen har et grunnleggende ønske om samarbeid, at samspill med andre er en del av bedriftskulturen, og noe de ansatte

liker. Dette er svært viktig å huske på når man står i det som kan være de mest avgjørende situasjonene for museet: tilsettingsprosessene for å finne museets ansatte.

12. Fagsamarbeid

I tillegg til lokalt samarbeid vil det være avgjørende for en liten museumsorganisasjon som den vi kan se for oss på Frolands Verk, å koble seg tett til andre og større museumsmiljø. Et fullskala museum krever bred kompetanse, og det vil være begrenset hvor bred kompetanse som kan finnes på Frolands Verk. Den åpenbare løsningen er igjen samarbeid, og det er tradisjon for samarbeid museum imellom i Norge, og til og med små museum kan i tillegg stå i internasjonale samarbeid.

Alt dette er mulig for Frolands Verk, og noe av det bør være innarbeidet innen fem år. Et visst samarbeid finnes allerede med Aust-Agder museum og arkiv, Næs Jernverksmuseum og Norsk Industriarbeidermuseum. Dette bør utvikles, gjerne formaliseres, og suppleres. Mye av intensjonen med museumsreformen var å skape faglig sterkere museumsmiljø, og

hovedgrepet var museumsconsolideringer. Men man kan oppnå noe av de samme effektene gjennom tett samarbeid, uten at man tar steget med å slå seg sammen. Om Frolands Verk på et tidspunkt ser at det ville være formålstjenlig å søke konsolidering med et annet museum, vil en slik prosess være mulig å sette i gang, og trolig med klapp på skulderen fra de sentrale kulturmyndighetene. Men dette er ikke en aktuell problemstilling nå.

13. Forskning

Den statlige museumspolitikken har i en lang periode jevnt styrket presset på at museer skal drive med forskning. Dette har en tydelig logikk ved at selve museumsdefinisjonen sier at museer er institusjoner som blant annet forsker. Ergo må Frolands Verk strengt tatt drive med forskning, om man skal kunne kalle seg et museum.

Støre-regjeringens statsbudsjett for 2023 sier: «Museer skal framover ha en enda tydeligere rolle som kunnskapsinstitusjoner knyttet til forskning, immateriell kulturarv, kulturelt samspill og kritiske perspektiver.» De politiske ambisjonene er altså høye – og mange museer har tilsvarende høye ambisjoner selv. Normalt er det likevel stor avstand mellom ambisjon og realitet på dette området, og særlig mindre museumsorganisasjoner vil ha problemer med å kunne rapportere om reell forskningsaktivitet.

For Frolands Verk vil det i et femårsperspektiv være mest realistisk å bidra til forskning, mer enn å drive forskning selv. Dette kan handle om å legge samlinger og historie/kunnskap

til rette for forskning, eventuelt å delta i forsknings- og kunnskapsutviklingsprosjekt. En viss aktivitet på dette området må være til stede, og det må finnes planer for hvordan organisasjonen kontinuerlig skal styrke seg som kunnskapsmiljø.

14. Innlemmet i museumsfamilien

I vårt lille land er det et ganske tett fellesskap mellom museene, og det er ulike møteplasser hvor større eller mindre deler av museumsfamilien møtes. En klassisk storsamling er årsmøtet til Norges

museumsforbund, og det finnes en rekke konferanser, nettverk og samarbeidspunkt. Det er selvsagt variasjon i hvor mye de ulike museene søker slike fellesskap, men for en fersk museumsorganisasjon som Frolands Verk vil det være både lærerikt og strategisk smart å bli en aktiv deltager. Medlemskap i Norges museumsforbund er åpent for alle museer i Norge som tilfredsstillers ICOMs definisjon av et museum, og som slutter seg til forbundets vedtekter. Frolands Verk bør bli medlem her så snart som mulig, og også i Norsk ICOM. Dette er nyttig for å bli tatt på alvor som et fullstendig museum.

Innholdsideer

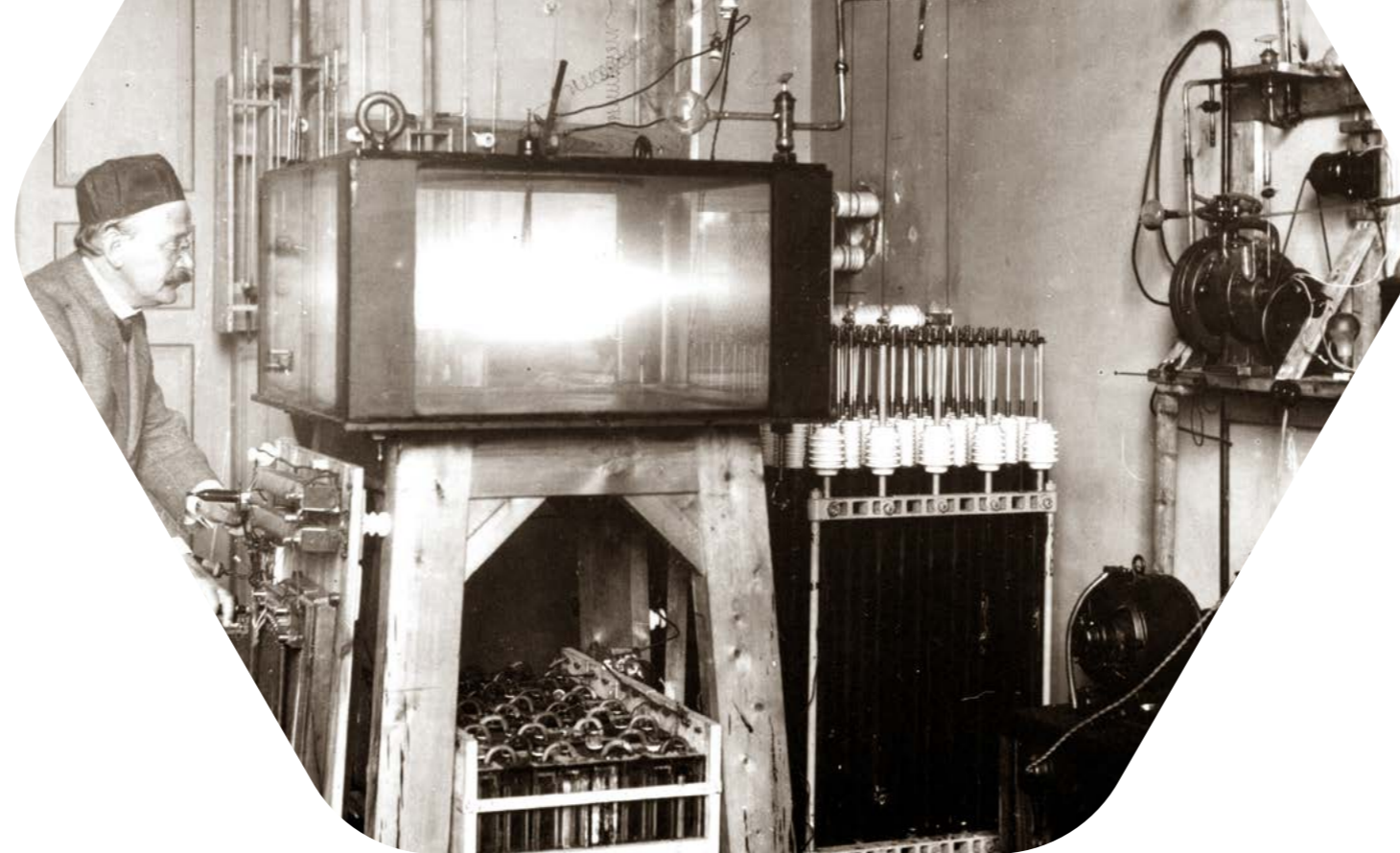
Her nevnes skissemessig tre innholdsideer, som innspill til arbeidet med å bygge opp et formidlingstilbud på Frolands Verk. Menyen av forslag utvides om man ser til utviklingsplanen for Frolands Verk, og rapportene «Utstillingsidé Verdenshistorie på Vassmoen» og «Frolands Verk – Et levende museum».

1. Forsøksstasjonen

Anlegget til Sam Eyde og Kristian Birkeland på Vassmoen ble kalt forsøksstasjon, og dette navnet er fint å spille på i en interaktiv utstilling i Stallen/Vognskjulet. Emne er både Niels Henrik Abel og historien på Vassmoen. Her er det ulike tema som kan tvinnes sammen. Vi er hovedsakelig i et matematisk-fysisk-teknologisk landskap, men med sidespor som naturlig kan høre til: makt (Sam Eyde som maktperson), FNs bærekraftsmål (utviklingen av kunstgjødsel for å begrense global sult), janteloven vs frimodig selvtillit (hva hadde skjedd, eller ikke, om Sam Eyde var preget av janteloven, noe han ikke var), kjærlighet (Abel/Kemp).

Konseptet er inspirert av vitensenter-pedagogikk, der publikum må være aktive i å løse oppgaver eller teste ut ting. Det vil være en rekke arbeidsstasjoner i forsøksstasjonen, der aktivitetene gir gjestene noe å bryne seg på, og samtidig bringer dem tettest mulig inn i de historiske hendelsene, og nærest mulig hovedpersonene. Eksempelvis kan de bli presentert for den globale sultsituasjonen rundt 1900, og må ta stilling til ulike løsninger, der utvikling av kunstgjødsel viser seg å være en av dem. Veien er kort til dagsaktuelle problemstillinger, f.eks. knyttet til klimakrisen: I hvor stor grad kan teknologiske gjennombrudd være med på å løse klimakrisen? Her kan også være rene matematiske oppgaver, for å komme inn i Abels verden og sinn. Man kan ha rent praktiske oppgaver med fysiske moduler og gjenstander for å skjønne selve lysbueoppfinnelsen. Og man kan være leken og sette opp en dating-situasjon i København 1823, der utfordringen er å hjelpe Abel i hans forsøk på å vinne Christine Kemp sitt hjerte.

På ulike vis skal man engasjere gjennom aktivitet og opplevelser. Alt bør være tilrettelagt

for barn og ungdom, men ideelt også fungere for andre aldersgrupper. Man kan supplere arbeidsstasjonene med tradisjonelle utstillingselementer som bilder/tekst (men være forsiktig med tekstmengden), film, lydusj, m.m.

Investeringskostnad: 750 000,- (ikke medregnet ombygging/tilrettelegging av lokalene)
Driftskostnad: 50.000,- (kun vedlikehold/oppgraderinger av de fysiske elementene)

2. Abels univers

Niels Henrik Abel bør vies et konkret formidlingspunkt, og forslaget her er en immersiv filmopplevelse i black box-rom i Vognskjulet. Dette er en type film som foregår på flere flater, og omslutter publikum. Oftest er nok formidlingsformen brukt for å presentere kunst på en ny og sterk måte, og det er en besnærende tanke å prøve å fange en matematikers tankeunivers med en slik formidlingsteknologi. Det bør være en kort

film, maksimum ti minutt, uten tekst og tale (den trenger ikke oversetting til andre språk). Mer enn å formidle informasjon om Abel skal filmen gi publikum en opplevelse av Abels både stormfulle og geniale indre liv. Den mer tradisjonelle fortellingen av Abels historie skjer i form av omvisning i Hovedhuset, med Bukkerommet som høydepunkt, Abel-element i Forsøksstasjonen, og digital utstilling på nettsidene (det er en relativt liten kostnad å gjøre om dagens Abel-utstilling til en digital utstilling).

Investeringskostnad: 1.000.000,-
Driftskostnad: 15.000,- (kun vedlikehold/oppgraderinger av film/utstyr)

3. Lysbuen

Dette er et mer spektakulært og vilt innspill, for å illustrere at mulighetsrommet for Frolands Verk er stort. Mens hovedfilosofien for utviklingen av museet må være nøkternhet i pengebruk, er dette forslaget motsatt: riktig kostbart. Ideen er å engasjere en kunstner, etter en konkurranse, for å lage et stort skulpturelt verk på området. Navnet på verket er «Lysbuen», og utgangspunktet er at det skal sette lys på

Birkeland og Eyde sin sensasjonelle virksomhet på Vassmoen. Det ligger i konseptets natur at lys bør være et element i kunstverket. «Lysbuen» vil være et svært synlig statement om at Frolands Verk tar ansvar for å fortelle denne biten av verdenshistorien, og samtidig vil det bli et visuelt høydepunkt som kan gi Frolands Verk nyttig oppmerksomhet, ikke minst gjennom sosiale medium. For at dette skal fungere, må prosjektet ha høye kvalitetskrav (inkludert kunstfaglig kompetanse), det må skaffes mye eksterne midler, og Froland må være modig.

Investeringskostnad: 5.000.000
Driftskostnad: 10.000,- (kun vedlikehold av kunstverket)

Museumsdrift i løpet av 1-2 år

En fullskala museumsdrift innen fem år innebærer at det vil skje en museumsdrift før dette. Aktiviteten i Frolands Verk i dag er også museumsliknende. For å nå de ganske høye ambisjonene fem år fram må kraftfulle grep bli tatt raskt, og en akselererende museumsdrift være etablert i løpet av 1-2 år.

Denne mulighetsstudien, og ikke minst de 14 punktene over, kan brukes som en dreiebok i prosessen, i kombinasjon med styringssignal fra det offentlige og andre samarbeidspartnere. Det kan være fornuftig å etablere et interimsstyre som forbereder den videre organiseringen av museet, jobbe hardt med finansiering og gjøre ansettelse. Så lenge det kun foreligger driftsfinansiering fra Froland kommune, bør man være forsiktig med å gå vesentlig videre med etablering av organisasjon etc. Når fylkeskommunen kommer inn med slike midler, er det alvor på en ny måte. Det kan brukes som et klarsignal til å gå kraftfullt videre i en mer forpliktende satsing mot et fullskala museum.

Prøvedrift sommersesong 2024

Det vil være mulig, og også klokt, å ha en forsøksdrift sommeren 2024. Her er det kort tid frem, slik at opplegget bør basere seg på anlegget slik det fremstår i dag – men med noen tillegg: Det bør lages til en enkel resepsjon/kafé i første etasje i Stallen, og et par formidlingstiltak i hovedrommet oppe. Der kan Helge Songe sin nye film «Verdenshistorie på Vassmoen» vises, og også informasjon om museumsplanene for Frolands Verk. Publikum kan i tillegg oppleve Løvlands-utstillingen. På faste tidspunkt i åpningstiden er det omvisinger i Hovedhuset.

Dette kan gjennomføres med to ansatte, en lang vakt hele åpningstiden og en kort for tiden man kjører omvisninger. Åpningstider kan være 11-16 tirsdag-lørdag, og perioden kan være skolens sommerferie.

Antydning av kostnad med opplegget vil være:	
Tilrettelegging for resepsjon/kafé:	50.000,-
Formidlingstiltak 2. etasje Stallen:	40.000,-
Innkjøp diverse for kafé mm.:	10.000,-
Markedsføring:	20.000,-
Lønnskostnader (inkl. sosiale utgifter):	120.000,-
Totalt:	240.000,-

Dette forutsetter at kommunen kan gjennomføre tilretteleggingen. Alternativt kan man gå for et mindre omfangsrikt opplegg, der det kun er åpent enkelte dager med annonsert program i form av foredrag/omvisinger o.l.

Oppsummering

Frolands Verk er et flott kulturmiljø som bærer spennende historier. Potensialet med å koble verket med historien om Niels Henrik Abel og historien fra Vassmoen er betydelig, og kan gjøre Frolands Verk til et markant museum i nasjonal målestokk. Anlegget er alt i alt i god stand i dag, og veldrevet selv om publikumstilbudet er begrenset. Mye står og faller på ett menneske, verksmesteren, men med nyttig hjelp fra frivilligheten, særlig venneforeningen.

Mulighetsstudien har sett på hva som skal til for at Frolands Verk skal kunne kalle seg et fullskala museum, og gjør dette med forhåpentlig nyttige, men ikke altfor bastante råd fra sidelinjen. Det er mange kloke hoder knyttet til verket, og viktig å ha respekt for meningene og vurderingene til de som engasjerer seg i dagens aktivitet.

Det lappeteppet av forslag, ideer og synspunkt som her foreligger, kan være en grunnoppskrift på å gjøre Frolands Verk til et museum i vanlig forstand. Spørsmålet om det er realistisk å få dette til innen fem år, er nok ikke helt besvart. Det kommer nemlig an på menneskelige faktorer. Hvem skal gjøre alt sammen? Hvor inspirert og utholdende er de? Hvor sterk er den lokale supporterklubben? Det er slike ting som egentlig avgjør om man får til det man vil eller ikke. Og her ligger ballen hos Froland kommune og de som jobber med verket i dag. Her må det gjøres kloke valg, og modige valg. Man må samle et sterkt lag. Og så må det jobbes med blod, svette og tårer.

Bildereferanser

Forside: Bilde av hovedhuset. Foto: Ivar Salvesen.

Side 7: Portrett av Niels Henrik Abel, av Thyge Mattiasen. Foto: Rune Aakvik, Oslo Museum.

Side 8: Vassmoen forsøksfabrikk 1904.
Foto: Ukjent fotograf, Nasjonalbiblioteket.

Side 22: Kristian Birkeland i laboratorium (1910-15).

Foto: Ukjent fotograf. Teknisk Museum.

Side 23: Vassmoen forsøksfabrikk 1904.
Foto: Ukjent fotograf, Nasjonalbiblioteket.

Alle andre foto: Knut Markhus.

Mulighetsstudien er utarbeidet av
Knut Markhus for Froland kommune.
Utforming: Per Harald Bai Stabell,
Aust-Agder museum og arkiv/ avd. KUBEN

KNUT MARKHUS

Skriving - Historie - Rådgiving